

Σκέψεις για την Οκτωβριανή επανάσταση

Στο παρόν σημείωμα καταθέτουμε κάποιες σκέψεις με αφορμή το πολύ ενδιαφέρον αφιέρωμα του τεύχους 77, μιας και πιστεύουμε ότι η συζήτηση για την Οκτωβριανή επανάσταση πρέπει να ενταθεί σαν προαπαιτούμενο για τον θεωρητικό και προγραμματικό εξοπλισμό του εργατικού και επαναστατικού κινήματος στις μάχες του σήμερα. Αν η δυνατότητα του σοσιαλισμού τον 21ο αιώνα θέλουμε να κρατηθεί ανοικτή, πρέπει να σκύψουμε με προσοχή στα όποια συμπεράσματα βγαίνουν από την έφοδο στον ουρανό του περασμένου αιώνα.

Στο αφιέρωμα παρατέθηκαν διαφορετικές απόψεις από διαφορετικά ιδεολογικά ρεύματα. Να πούμε από την αρχή ότι σε αρκετά σημεία η συζήτηση έδινε την εντύπωση μιας επιστροφής στις ιδεολογικές διαμάχες περασμένων δεκαετιών για την εκ των υστέρων δικαίωση ηττημένων στην εποχή τους απόψεων (με εξαίρεση ίσως την παρέμβαση του Ιταλού A Catone). Αν και αυτό δεν είναι κατ' ανάγκην κακό μιας και στο φως των εξελίξεων όλα κρίνονται, εμείς πάντως προτείνουμε να προσανατολιστούμε στο αύριο.

Βέβαια, όλοι πια είμαστε αρκετά σοφότεροι (εκτός ίσως εκείνων που εξακολουθούν να ερμηνεύουν τις κοσμοϊστορικές εξελίξεις με τις έννοιες της προδοσίας του οπορτουνισμού, των ιμπεριαλιστικών παρεμβάσεων κτλ, δηλαδή με την αστυνομική-ιδεαλιστική ερμηνεία της ιστορίας) και αυτό φαίνεται και στα άρθρα του αφιερώματος. Ας γίνουμε όμως πιο συγκεκριμένοι.

Υπήρχε πράγματι δυνατότητα ριζικά διαφορετικού δρόμου;

Κατά την γνώμη μας, είτε διατυπώνεται είτε όχι, ένα βασικό πρώτο ερώτημα είναι αυτό: υπήρχαν εναλλακτικές δυνατότητες στις κρίσιμες καμπές, ή οι βασικές επιλογές ήταν λίγο πολύ υποχρεωτικές; Και αν είναι έτσι, μήπως τότε η πορεία ήταν προδιαγραμμένη; Και δεν συνιστά αυτό «μηχανιστικό ντετερμινισμό»;¹

Αν πιστέψουμε τον Bensaid², σε όλες τις κρίσιμες καμπές υπήρχαν βιώσιμα εναλλακτικά σχέδια, συνοδευμένα από τις σχετικές πολιτικές και ιδεολογικές διαμάχες. Αναφέρει μερικά, όπως την επιλογή της ΝΕΠ, την βίαιη κολεκτιβοποίηση, την εντατική εκβιομηχάνιση (ο Μπεττελέμ την ονομάζει «σταλινική»), την έλθειψη δημοκρατίας στην κοινωνία και στο κόμμα, το γερμανοσοβιετικό σύμφωνο. Παραλείπει άλλα, όπως την συνθήκη του Μπρετ-Λιτόβσκ, ή τον τρόπο οργάνωσης των επιχειρήσεων (μονοπρόσωπη διεύθυνση, σοσιαλιστικός φορντισμός, εξωτερική πειθαρχία κτλ). Αυτά τα ζητήματα, και άλλα λιγότερα ίσως σημαντικά, δεν διευθετήθηκαν χωρίς οδυνηρές συγκρούσεις, πολλές από τις οποίες πήραν δραματικές μορφές, μιας και δεν υπήρχε ένας μηχανισμός ομαλής διευθέτησης των πολιτικών διαφορών, όπως ορθά επισημαίνει ο Catone. Το ίδιο και το θεμελιώδες ερώτημα της ιδίας της δυνατότητας οικοδόμησης σοσιαλισμού σε μια και μάλιστα καθυστερημένη χώρα, ερώτημα που κρυβότανε πίσω από τις περισσότερες από τις προηγούμενες επιμέρους διαμάχες.

Παρόλα αυτά το ερώτημα παραμένει. Υπήρχε διαφορετική επιλογή; Ξεφεύγει από τις δυνατότητες του παρόντος μικρού σημειώματος η δυνατότητα να γίνει εκτενής αναφορά. Πάντως η γενική απάντησή μου είναι ότι οι βασικές, στρατηγικές, επιλογές που καθόρισαν το μέλλον, άρα και την τύχη του νεαρού καθεστώτος, ήταν λίγο πολύ υποχρεωτικές³, προδιαγραμμένες από το τι είδους καπιταλισμός προηγήθηκε, αλλά και το διεθνές περιβάλλον:

- Η συνθήκη του Μπρετ (που τερμάτιζε τις σκέψεις για εξαγωγή της επανάστασης) οφείλονται στον διεθνή συσχετισμό δυνάμεων, καθώς και στην άρνηση των εξαθλιωμένων αγροτών να πολεμήσουν (Losurdo).
- Η ΝΕΠ οφείλονται στην συνειδητοποίηση του γεγονότος ότι ο πολεμικός κομμουνισμός θα οδηγούσε στην πείνα, στην εξαθλίωση, και στην καταστροφή, ή με άλλα λόγια σήμαινε την αρχική παραδοχή από τους μπολσεβίκους της ανωριμότητας να οικοδομηθεί σοσιαλισμός σε μια αγροτική χώρα, με ανεπαρκές επίπεδο ανάπτυξης.
- Η βίαιη κολεκτιβοποίηση αντίστοιχα σημαίνει την συνειδητοποίηση των κινδύνων καπιταλιστικής παλινδρόμησης από τις κοινωνικές επιπτώσεις της ΝΕΠ. Ακολουθείται λοιπόν ένας δρόμος που οδηγεί στην μαζική βία, στην γιγάντωση των γκούλάγκ, σε έναν δεύτερο εμφύλιο πόλεμο που εξαπολύθηκε από τα πάνω, όπως πετυχημένα αναφέρει ο Losurdo. Αντίστοιχα και η εντατική εκβιομηχάνιση, που σήμαινε δραστική περικοπή βασικών καταναλωτικών αγαθών, βίαια απόσπαση του αγροτικού πλεονάσματος⁴, πείνα και διανομή ψωμιού με το δελτίο. Όλες αυτές οι επιλογές φέρνουν την σοβιετική εξουσία σε ευθεία αντίθεση με την μεγάλη πλειοψηφία των αγροτών και μεγάλες μερίδες εργατών.
- Τότε είναι που κρίνεται και το ζήτημα της δημοκρατίας. Η δημοκρατία στις τότε συνθήκες φαντάζει όχι μόνο πολυτέλεια, αλλά γίνεται και επικίνδυνη. Η

εξουσία μεταβιβάζεται διαδοχικά, από την τάξη στο κράτος, από το κράτος το κόμμα, από το κόμμα στην καθοδηγητική ομάδα (ή και στον ηγέτη).

Το δίλλημα λοιπόν στην πράξη είναι: ή ΝΕΠ και αργή πορεία προς τον καπιταλισμό, ή βίαιη κολεκτιβοποίηση και εκβιομηχάνιση, με όλες τις στρεβλές παρενέργειες, με την τρομοκρατία, ένα σοσιαλισμό του στρατώνα, όπως αναφέρει κάπου ο Βαζιούλιν. Το αδιέξοδο αυτό τι άλλο δείχνει πέρα από το σχετικά ανώριμο της σοσιαλιστικής οικοδόμησης τις αρχές του 20ού αιώνα;

Όλοι ξέρουμε ότι το σχέδιο των μπολσεβίκων ήταν η παγκόσμια επανάσταση, όχι κατ' αρχήν με εξαγωγή (αν και δεν αποκλείαν στρατιωτικές ενέργειες υποβοήθησης), κάτι που όμως δεν πραγματοποιήθηκε. Υιοθετούν τότε αναγκαστικά την θεωρία σοσιαλιστικής οικοδόμησης σε μια χώρα (ή σε μια... πόλη, ή ακόμα σε έναν... δρόμο, όπως ειρωνικά έλεγε η αντιπολίτευση!), κόντρα στις απόψεις του Μαρξ, του Λένιν, ακόμα (κάτι που πολλοί αγνοούν) και του ίδιου του Στάλιν⁵.

Άρα, όσο δύσκολο και αν είναι να το παραδεχτούμε, σε τελευταία ανάλυση δεν δικαιώθηκε το λενινιστικό σχέδιο, και οι μπολσεβίκοι ήρθαν στην τρομερά αμήχανη θέση να προσπαθήσουν να οικοδομήσουν σοσιαλισμό σε μια χώρα, ενώ θεωρητικά το θεωρούσαν αδύνατο⁶. Δυστυχώς η πολιτική πρακτική τους δεν μπορούσε εκ των πραγμάτων να στηρίζεται σε μια βαθύτερη αντίληψη για την θεωρία της μετάβασης, και της ωριμότητας του σοσιαλισμού⁷. Και βέβαια, δεν μπορούσε κανείς να προβλέψει εκ των προτέρων πώς θα εξελιχθούν τα πράγματα. Γιατί το λενινιστικό σχέδιο του να σπάσει ο αδύνατος κρίκος στις καθυστερημένες χώρες, ώστε να ακολουθήσουν οι αναπτυγμένες, φαινόταν σαν το μοναδικό επαναστατικό σχέδιο την εποχή του ιμπεριαλισμού. Τώρα βέβαια ξέρουμε, αλλά αυτό δεν σημαίνει ότι εκ των υστέρων μπορεί να δικαστεί η ιστορία. Και το σημαντικότερο, η πολύτιμη εμπειρία μπορεί να αξιοποιηθεί για τις προσπάθειες του 21ου αιώνα⁸.

Έτσι, κατά την γνώμη μας, ο τρίτος (κατά τον Losurdo) εμφύλιος πόλεμος που διαπέρασε εγκάρσια όλη την μπολσεβίκικη καθοδήγηση την δεκαετία του '30⁹ αφορούσε στην υπαρκτική αγωνία διατήρησης του αδύναμου καθεστώτος. Η μερίδα της καθοδήγησης που επικράτησε –εκφράζοντας φυσικά τα νέα κοινωνικά στρώματα που είχαν συμφέροντα από το καθεστώς (είτε διευθυντικά, είτε μερίδων της εργατικής τάξης, όπως σωστά κατά την γνώμη μου αναλύει ο Μπετελέμ)–, προσπάθησε δια πυρός και σιδήρου να κρατηθεί, γιατί οι εναλλακτικές προτάσεις φαινότανε ότι οδηγούσαν στον καπιταλισμό. Αυτό δεν συνιστά με κανένα τρόπο δικαιολόγηση της σταλινικής τρομοκρατίας. Απλά δείχνει, πιστεύω, τα αδιέξοδα μιας πορείας που είχε πια την δική της λογική και τις δικές της ανάγκες.

Σοσιαλισμός ή κάτι άλλο;

Το δεύτερο κρίσιμο ερώτημα είναι αυτό που αφορά το χαρακτήρα των κοινωνιών αυτών.

Ο ταξικός χαρακτήρας ενός καθεστώτος δεν καθορίζεται κυρίως από το αν η ίδια η κυρίαρχη τάξη κυβερνά. Καθορίζεται από το χαρακτήρα των μετασχηματισμών που πραγματοποιεί, από το ποιες τάξης τα συμφέροντα εκπροσωπεί. Κανεείς δεν σκέφτεται να αμφισβητήσει τον καπιταλιστικό χαρακτήρα μιας χώρας επειδή λίγοι ή και κανένας επιχειρηματίας δεν ασχολείται άμεσα με την πολιτική διαχείριση. Έτσι δεν συμφωνούμε με την ονομασία του Μπεττελέμ: «κομματικός –ή κρατικός– καπιταλισμός». Μη μας μπερδεύουν οι αδυναμίες (ή και η φρίκη κάποιων περιόδων) του σοσιαλισμού που γνωρίσαμε. Ο σοσιαλισμός –αλλά και ο κομμουνισμός!– δεν είναι παράδεισος. Έχει κάποιες ευθύνες και ο Μαρξ για μια ουτοπική και κάπως βιβλική εικόνα του κομμουνισμού, αν και ο ίδιος πολλές φορές προειδοποιούσε ότι δεν γνωρίζει πως θα είναι το μέλλον.

Τότε τι ήταν τα καθεστώτα αυτά; Φυσικά να τα θεωρήσει κανείς πλήρως αντιπροσωπευτικά του κομμουνισμού¹⁰ θα αποτελούσε δυσφήμιση του μαρξισμού.

Νομίζουμε ότι καλλίτερο ερμηνευτικό πλαίσιο για την εκτίμηση εκείνων των κοινωνιών προσφέρει η θεωρία του πρώιμου σοσιαλισμού, όπως αρχικά την επεξεργάστηκε ο Βαζιούλιν και η διεθνής ερευνητική ομάδα «λογική της Ιστορίας»¹¹.

Με δεδομένη την ανεπαρκή ακόμα κοινωνικοποίηση των παραγωγικών δυνάμεων, δημιουργήθηκε σε εκείνη την φάση μια πρώιμη σοσιαλιστική κοινωνία με τυπική μόνο κοινωνικοποίηση των παραγωγικών σχέσεων (νομική μόνο κρατικοποίηση, αδυναμία ουσιαστικής διαχείρισης των επιχειρήσεων από την ίδια την εργατική τάξη). Όπως είχα την ευκαιρία να αναπτύξω αλλού¹², η τυπική κοινωνικοποίηση συνοδεύονταν και από τυπική μόνο εξουσία της εργατικής τάξης (από το κόμμα της και μόνο στο όνομα της), αλλά και από τυπική ιδεολογική κυριαρχία (ουσιαστική αστική ιδεολογική ηγεμονία, διπλή ηθική, και άλλα φαινόμενα που παρατηρούνταν). Η μηχανική παραγωγή δεν είναι η υλική βάση του κομμουνισμού, αλλά του καπιταλισμού¹³. Έτσι, ο χαρακτήρας της εργασίας που της αντιστοιχεί (αναγκαστικός, μονότονος, και μη δημιουργικός), δεν προσφέρεται για την απελευθέρωση του παραγωγού και μόνο με την εισαγωγή της γενικευμένης αυτοματοποίησης θα αλλάξει ώστε να γίνει ζωτική ανθρώπινη ανάγκη.

Αυτή η σε γενικές γραμμές ανάλυση πιστεύω ότι εξηγεί υλιστικά τον παρατηρούμενο υποδουλωτικό καταμερισμό διευθυνόντων και διευθυνομένων, την ύπαρξη της γραφειοκρατίας, την έλλειψη ουσιαστικής δημοκρατίας (ακόμα και αν δεν είχαμε τις υπερβολές της σταλινικής τρομοκρατίας)¹⁴, και είναι στον αντίποδα της ανάλυσης του άρθρου του Μπεττελέμ¹⁵ για την διάνοηση. Εξ άλλου και ο ίδιος καταλαβαίνει τις αδυναμίες της ανάλυσής του, μη μπορώντας να εξηγή-

σει την παλινδρόμηση που αναφέρει στην Κίνα μετά την πολιτιστική επανάσταση.

Αντίθετα ο Catone σωστά συνδέει την ατροφία των Σοβιέτ με την αδυναμία της ρωσικής εργατικής τάξης να διοικήσει. Έχουμε αλλού αναφέρει¹⁶ ότι η εργατική τάξη που οικοδομούσε τον σοσιαλισμό δεν ήταν η εργατική τάξη που έκανε την επανάσταση. Εκείνη ή αποδεκατίστηκε στον πόλεμο, ή πέρασε σε διοικητικές θέσεις. Η καινούργια εργατική τάξη προέρχονταν από την αγροτιά, ή από παλιούς μικροαστούς, και σε μεγάλο μέρος ήταν αδιάφορη ή και εχθρική προς τον σοσιαλισμό. Κάτι που πολλοί δεν παίρνουν υπόψη τους, και για την ερμηνεία του τότε, αλλά και για σήμερα, για την αξία της μέγιστης καπιταλιστικής ανάπτυξης για μια χώρα προκειμένου να περάσει στον σοσιαλισμό.

Μια άλλη σημαντική πλευρά, είναι η ανάγκη ύπαρξης συνειδητής και σταθερής πλειοψηφίας υπέρ των συντελούμενων μετασχηματισμών. Κατά την γνώμη μας η αναγκαστική υποτίμηση του ζητήματος αυτού από τους μπολσεβίκους¹⁷, λόγω της υπερβολικά μικρής εργατικής τάξης, αλλά και του πολιτικού πολιτισμού στην απολυταρχική τσαρική Ρωσία, είναι μια από τις αιτίες των μετέπειτα εξελίξεων. Δεν συμφωνούμε με τον τρόπο που ο Bensaid παρακάμπτει το ζήτημα με το ερώτημα «μειοψηφικό πραξικόπημα ή επανάσταση». Προφανώς είχαμε αυθεντική επανάσταση, αλλά ταυτόχρονα και έλλειψη σταθερής πλειοψηφίας, όπως έδειξαν τα αποτελέσματα της Συντακτικής, που διέλυσαν οι μπολσεβίκοι, όπως εξάλλου έδειξε και η κριτική της Λούξεμπουργκ, και οι εύστοχες επισημάνσεις της για την ανάγκη πολιτικού πλουραλισμού, ανεξάρτητα από το πόσο ρεαλιστικές ήταν για την Ρωσία του '20 (πράγμα που επιβεβαιώνει και το σχετικά ανώριμο της κομμουνιστικής οικοδόμησης τότε).

Το σύγχρονο όραμα του σοσιαλισμού

Αν δεν θέλουμε να διεξάγουμε την συζήτηση σαν ιστορικοί, αλλά με τα μάτια στραμμένα στο παρόν και το μέλλον του επαναστατικού κινήματος, πρέπει να δούμε πώς τροποποιείται το πολιτικό σχέδιο για τον σοσιαλισμό του 21ου αιώνα.

Σήμερα μια σειρά νέα φαινόμενα επικαιροποιούν την δυνατότητα του κομμουνισμού. Πρώτα από όλα οι νέες παραγωγικές δυνάμεις, με την αυτοματοποίηση της παραγωγής, δημιουργούν την υλική βάση του κομμουνισμού¹⁸, και επιφέρουν σημαντικές απελευθερωτικές αλλαγές στον χαρακτήρα της εργασίας. Ο λεγόμενος μεταφορντικός τρόπος παραγωγής, φανερώνει την ανάγκη για ανεβασμένο και πιο δημιουργικό ρόλο της εργασίας, αλλά και την δυνατότητα να γεφυρώνεται το χάσμα πνευματικής κι χειρωνακτικής εργασίας, καθώς και διευθυντικής και εκτελεστικής, που εμποδίζεται από τις καπιταλιστικές σχέσεις παραγωγής και μπορεί να πραγματοποιηθεί μερικά στον σοσιαλισμό, και πληρέστερα στον κομ-

μουνισμό. Τώρα πια ο σύγχρονος εργαζόμενος μπορεί να διοικήσει τις επιχειρήσεις και το κράτος (ενώ η «μαγείρισσα» της γνωστής ρήσης του Λένιν, σε αντίθεση με τις αυταπάτες μας, δεν μπορούσε αλλά ούτε και ήθελε).

Αυτή η ποιοτική αλλαγή φυσικά είναι μια γενική δυνατότητα. Απομένει στα επαναστατικά κόμματα να επεξεργαστούν το πολιτικό σχέδιο, έτσι ώστε να κερδίσουν την πλειοψηφία των υποτελών τάξεων. Και βέβαια τώρα, χάρις και στο τιτάνιο και ηρωικό έργο των πρωτοπόρων του Οκτώβρη, είμαστε σοφότεροι.

Για παράδειγμα στο ζήτημα της δημοκρατίας: μας βρίσκουν απολύτως σύμφωνους οι επιστημάνσεις του Catone ότι πριν από το τι θα μετασχηματίσουμε πρέπει να συμφωνήσουμε τις δημοκρατικές διαδικασίες, αλλά και να επεξεργαστούμε έναν μηχανισμό επίλυσης των ενδοταξικών αντιθέσεων, που ο σημερινός καπιταλισμός οξύνει ακόμα παραπέρα. Στην επαναστατική διαδικασία έχουν θέση περισσότερα του ενός επαναστατικά κόμματα. Η ιδεολογική διαμάχη στα πλαίσια της Αριστεράς δεν πρέπει να εξελίσσεται σε μόνιμη πολιτική αντιπαράθεση, όπως για παράδειγμα κάνει το ΚΚΕ (αλλά και η εξωκοινοβουλευτική Αριστερά) σήμερα. Ακόμα παραπέρα, ο πολιτικός πλουραλισμός, πρέπει να περιλαμβάνει όχι μόνο όσους εργαζόμενους είναι υπέρ του σοσιαλισμού, αλλά και εκείνους που είναι προσωρινά επιφυλακτικοί ή και κατά, μιας και η οικοδόμηση του απαιτεί την μεγαλύτερη δυνατή συναίνεση. Σε κάθε φάση οι μετασχηματισμοί πρέπει να γίνονται με την θέληση της πλειοψηφίας, που η γνώμη της θα είναι σεβαστή και θα υλοποιείται ακόμα και αν αντιτίθεται προσωρινά στην πολιτική των επαναστατικών δυνάμεων. Η κατάληψη της εξουσίας θα είναι μια διαδικασία που προϋποθέτει την ηγεμονία, μιας και η επανάσταση δεν μπορεί να στηρίζεται μόνο στην δύναμη. Η άμεση δημοκρατία που πρέπει να εμπλουτιστεί με πολλές μορφές, δεν μπορεί να αντικαταστήσει την αντιπροσώπευση στο μεταβατικό διάστημα και πρέπει να συναρθώνεται μαζί της. Φυσικά, η αντιπροσώπευση για να είναι δημοκρατική πρέπει να υπόκειται στους περιορισμούς της ανάγκησης, του περιοδικού ελέγχου από τους εντολείς, της απουσίας προνομίων. Εκεί διαφέρει η αστική από την προλεταριακή δημοκρατία. Λύση δεν είναι η μεταφυσική αντιπαράθεση μεταξύ αστικής και εργατικής δημοκρατίας, ούτε η κατάργηση των κατακτήσεων της αστικής δημοκρατίας αλλά η επέκταση, ο εμπλουτισμός και η ουσιαστικοποίηση της.

Φυσικά, σε περίπτωση που αστικές δυνάμεις προκρίνουν αντιδημοκρατική εκτροπή ευνόητο είναι ότι η επανάσταση θα υπερασπιστεί τον εαυτό της με τον πιο αποφασιστικό τρόπο.

Αυτά όλα είναι μαθήματα που με οδυνηρό τρόπο μας δίδαξε ο Οκτώβρης.

Παραπέρα: η ενότητα των κινητήριων κοινωνικών δυνάμεων του σοσιαλισμού, και ιδιαίτερα της εργατικής τάξης δεν είναι κάτι δεδομένο, και η λύση των αντιθέσεων απαιτεί υψηλή πολιτική ικανότητα. Σοβαρές αντιθέσεις (έστω μη ανταγωνι-

στικές, αλλά πάντως αντιθέσεις) δημιουργούνται και αναπαράγονται σε κάθε φάση. Υπάρχουν και σήμερα. Αρκεί να σκεφτούμε τις αντικειμενικές αντιθέσεις μεταξύ εργαζόμενων στον ιδιωτικό και δημόσιο τομέα, των υψηλόμισθων και χαμηλόμισθων, των ασφαλισμένων και ανασφάλιστων, των εργαζόμενων και άνεργων, των εγχώριων και των μεταναστών, των ειδικευμένων και ανειδίκευτων, των νέων και των παλιών, των αντρών και γυναικών, για να μην αναφέρουμε διαφορές πχ οικολόγων και κάποιων εργαζομένων σε ρυπογόνες επιχειρήσεις, ή άλλες που ξεπηδούν συνέχεια για επιμέρους ζητήματα.

Είναι αυταπάτη ότι κάποιος θα μπορεί να εκφράσει τους πάντες, ακόμα και αν ανήκουν στις υποτελείς τάξεις. Οι αντιθέσεις πρέπει να επιλύονται δημιουργικά και όχι να κουκουλώνονται ή να καταπνίγονται. Και σε τελευταία ανάλυση οι μετασχηματισμοί που θα συντελούνται θα εκφράζουν ένα συσχετισμό δυνάμεων όχι μόνο μεταξύ καπιταλιστών και εργαζομένων, αλλά και έναν ενδοταξικό συσχετισμό, μεταξύ μερίδων της εργατικής τάξης. Δεν υπάρχει μια ενιαία εργατική τάξη, άρα ούτε ένα συμφέρον, άρα, κατά πάσα πιθανότητα, ούτε ένα κόμμα. Και αυτό είναι ένα μάθημα που μας δίδαξε με τραγικό τρόπο ο Οκτώβρης.

Μπορεί, τέλος, να οικοδομηθεί μια σοσιαλιστική κοινωνία, ιδιαίτερα σήμερα, εποχή έντονης διεθνοποίησης, σε μια μόνο χώρα, και μάλιστα όχι την πιο προηγμένη (όπως πχ οι ΕΠΑ;). Η εμπειρία λέει πως όχι. Αυτό δημιουργεί ορισμένα προγραμματικά καθήκοντα: για παράδειγμα, και μιλώντας για την χώρα μας: τι νόημα έχει το σύνθημα για αποδέσμευση από την Ευρωπαϊκή Ένωση, εκτός της αυταπάτης ότι θα βαδίσουμε στον σοσιαλισμό μόνοι μας; Φυσικά, λόγω της ανισόμετρης ανάπτυξης (που αφορά και στην οικονομία και στην πολιτική), δεν θα ξεκινήσουν όλες οι χώρες την ίδια ακριβώς στιγμή. Αλλά πέραν του γεγονότος ότι σε κάθε περιφέρεια παρατηρούνται φαινόμενα ντόμινο (βλέπε σήμερα Λ. Αμερική), οι επαναστατικοί μετασχηματισμοί, που έτσι ή αλλιώς θα χρειαστούν ένα σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα, δεν θα μπορούν να ξεπερνάνε ένα ορισμένο σημείο, όχι λόγω της τυπικής ένταξής στη Ευρωπαϊκή Ένωση, αλλά λόγω της αντικειμενικής διαπλοκής με την διεθνή οικονομία. Σχηματικά: πρώτα θα αλλάξει χαρακτήρα η Ευρωπαϊκή Ένωση και μετά θα έχουμε βαθιές σοσιαλιστικές αλλαγές και στην χώρα μας.

Αντί επιλόγου

Βλέπουμε, αργά και βασανιστικά, να ξεδιπλώνεται η έρευνα και να αναπτύσσεται ένας διάλογος για τις εμπειρίες από τις κοινωνίες που σημάδεψαν τον 20^ο αιώνα. Δυστυχώς πολλά από τα στερεότυπα που ανατράπηκαν στην ζωή με δρα-

ματικό τρόπο είναι δύσκολο να χρεοκοπήσουν και στην συνείδηση των πρωταγωνιστών τους. Θέλει τόλμη αλλά και ικανότητα. Και είναι χαρακτηριστικό ότι κόμματα που εκφράζουν κατά κύριο λόγο την μερίδα της παραδοσιακής εργατικής τάξης¹⁹, δεν έχουν την ικανότητα να υπερβούν αγκυλώσεις και ένα θεωρητικό δογματισμό, ώστε να χαράξουν μια σύγχρονη επαναστατική στρατηγική. Το ΚΚΕ για παράδειγμα, στο μεν ζήτημα της εκτίμησης του τι συνέβη περιορίζει το όλο ζήτημα στην «κυριαρχία του οπορτουνισμού»²⁰, ή στις συνομωσίες του ιμπεριαλισμού και στην προδοσία της ηγεσίας. Όσον δε την ανάλυση του σύγχρονου καπιταλισμού, παραμένει στις αναλύσεις για τον ιμπεριαλισμό του 1920. Και άλλοι διανοητές προσπαθούν να αναπαράγουν παρελθούσες ιδεολογικές διαμάχες, (έστω και πιο ώριμα, έστω και χωρίς τα πάθη του παρελθόντος). Αυτό μας φαίνεται άγονο. Δημιουργικότερο μας φαίνεται να προσπαθήσουμε να δούμε πώς η εμπειρία τροποποιεί το πολιτικό μας σχέδιο ώστε οι επόμενες προσπάθειες, που έτσι ή αλλιώς θα γίνουν σε ωριμότερες αντικειμενικές συνθήκες, να είναι πιο αποτελεσματικές. Σε αυτό βλέπουμε και την δικαίωση των τιτάνιων προσπαθειών των πρωταγωνιστών του μεγάλου Οκτώβρη.

Ενδεικτική Βιβλιογραφία

- ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Μ: *Ο σοσιαλισμός στο κατώφλι του 21ου αιώνα, Σύγχρονη εποχή*.
 ΑΝΔΡΟΥΛΑΚΗΣ Μ: *Σοσιαλιστική αυτοδιοίκηση, αυτοδιαχείριση, Σύγχρονη εποχή*, 1983
 ΒΑΖΙΟΥΛΙΝ: *Η λογική της ιστορίας, Ελληνικά γράμματα*.
 ΓΙΑΚΟΥΣΕΦ: *Η θεωρία περί ύπαρξης κρατικού καπιταλισμού στην ΕΣΣΔ*, ΚΟΜΕΠ τ. 6-2002 και τ. 1-2003
 ΕΝΓΚΕΛΣ: *Πρόλογος στο Οι ταξικοί αγώνες στην Γαλλία*, ΔΙΑΛΕΚΤΑ ΕΡΓΑ.
 ΙΣΤΟΡΙΑ του ΚΚΣΕ, *Μόσχα*, 1973
 ΚΑΠΠΟΣ Κ.: *Κριτική του σοβιετικού σχηματισμού*, εκδόσεις ΑΛΦΕΙΟΣ, 2000.
 ΚΑΟΥΤΣΚΥ: *The dictatorship of the proletariat*, www.marxists.org/archive.
 ΚΚΕ: *Εκτιμήσεις και προβληματισμοί για τους παράγοντες που καθόρισαν την ανατροπή του σοσιαλιστικού συστήματος στην Ευρώπη*, 1996. *Θέσεις της ΚΕ για το σοσιαλισμό (για το 18ο συνέδριο)*.
 ΛΕΝΙΝ: *Έργα περιόδου 1918-1923, τόμοι 34-43 των Απάντων*, Σύγχρονη εποχή.
 ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ: *Τα οργανωτικά ζητήματα της ρωσικής σοσιαλδημοκρατίας*, στο www.marxists.org/ellinika,
 ΛΟΥΞΕΜΠΟΥΡΓΚ: *Η ρωσική επανάσταση*, στο www.marxists.org
 ΜΑΡΞ: *Κεφάλαιο. Κριτική του προγράμματος της Γκόττα. Γερμανική ιδεολογία*.
 ΜΗΛΙΟΣ Γ: *Κρατικός σχεδιασμός και επιχείρηση στην ΕΣΣΔ*, Θέσεις τ.33.
 ΜΙΧΑΗΛ Σ: *Ενάντια για τις μεταβατικές κοινωνίες*, ΔΙΑΛΕΚΤΙΚΗ, 1990.
 ΜΠΕΤΕΛΛΕΜ: *Μετάβαση στην σοσιαλιστική οικονομία*, εκδόσεις Μπάιρον, 1983.
 ΜΠΙΤΣΑΚΗΣ Ε.: *Ένα φάντασμα πλανιέται*, εκδόσεις Στάχυ, 1992. *Γονίδια του μέλλοντος*, εκδόσεις Προσκήνιο, 2001.

- ΠΑΤΕΛΗΣ Δ: Αυτοματοποίηση της παραγωγής και ο χαρακτήρας της εργασίας και Οκτωβριανή επανάσταση: οι αντιφάσεις του πρώιμου σοσιαλισμού, www.geocities.com/ilhsgr.
- ΠΑΥΛΙΔΗΣ Π: Το φαινόμενο της γραφειοκρατίας στην ΕΣΣΔ, εκδόσεις Προσκήνιο, 2001.
- ΠΑΥΛΙΔΗΣ Π: Η επαναστατική στρατηγική στον πρώιμο σοσιαλισμό, και ανιχνεύοντας την σοσιαλιστική προοπτική, www.geocities.com/ilhsgr.
- ΡΟΥΣΗΣ Γ: Ο Μαρξ γεννήθηκε νωρίς, εκδόσεις Γκοβόστη, 2008.
- ΣΤΑΛΙΝ: Ζητήματα λενινισμού, έκδοση ΚΕ ΚΚΕ.
- ΣΤΑΜΑΤΗΣ Γ: Σχέδιο και αγορά στις σοσιαλιστικές χώρες, εκδόσεις Κριτική, 1988.
- ΤΡΟΤΣΚΙ: Η προδομένη επανάσταση, εκδόσεις Αλλαγή, 1984
- ΧΑΡΑΛΑΜΠΙΔΟΥ Α: Υπήρχε εναλλακτική λύση. Μπουχάριν για την οικοδόμηση του σοσιαλισμού; ΘΕΣΕΙΣ τ. 31, 1990
- ΧΟΜΠΣΜΠΛΟΥΜ: Η εποχή των άκρων, ΘΕΜΕΛΙΟ, 2003

Σημειώσεις

1. Οι αλληλοκατηγορίες των δύο βασικών ρευμάτων για ντετερμινισμό ή βολонταρισμό δεν προχωράνε την συζήτηση στο ελάχιστο. Σημασία έχουν οι συγκεκριμένες αναλύσεις.
2. Όλες οι αναφορές αφορούν στα άρθρα του αφιερώματος.
3. Πιστεύω ότι το ζήτημα της α-συνέχειας που βάζει ο Bensaid, και της δυνατότητας διαφορετικού δρόμου πηγάζει από την αντίληψη του ότι η οικοδόμηση του σοσιαλισμού ήταν και στην περίπτωση της Ρωσίας ήδη υπερώριμη, επόμενα αν η πορεία ήταν προδιαγραμμένη τότε θα έπρεπε να παραδεχτεί ότι οι συμφορές που επακολούθησαν είναι εγγενείς στον μαρξισμό.

4. «Πρωταρχική σοσιαλιστική συσσώρευση».

5. Στην αρχική έκδοση των ζητημάτων Λενινισμού αναφέρεται το αδύνατο της οικοδόμησης σε μια μόνο χώρα, κάτι που αλλάζει στην δεύτερη έκδοση.

6. Σύμφωνα με την (ναπολεόντειο) τακτική «ας εμπλακούμε πρώτα, και μετά βλέπουμε...».

7. Οι σχετικές αυταπάτες ξεκινάνε από τους Μαρξ-Ένγκελς, όπως ο Ένγκελς παραδέχεται στον πρόλογο των ταξικών αγώνων στην Γαλλία, ΔΙΑΛΕΚΤΑ ΕΡΓΑ, σσ. 131-132, όπου αποδεικνύεται η ανωριμότητα της επανάστασης με βάση την κατοπινή θυελλώδη καπιταλιστική οικονομική ανάπτυξη. Σε αυτήν την προβληματική είναι αφιερωμένο μεγάλο μέρος του βιβλίου του Γ. Ρούση, «ο Μαρξ γεννήθηκε νωρίς».

Για περισσότερα δες Δ. Πολίτη: η επικαιρότητα του σοσιαλισμού τον 21ο αιώνα, ΔΙΑΠΛΟΥΣ, τεύχος 15.

8. Για μια παρόμοια, αλλά όχι ταυτόσημη τοποθέτηση, δες Π. Παυλίδη: «η επαναστατική στρατηγική στον πρώιμο σοσιαλισμό», <http://www.geocities.com/ilhsgr/ilhsgr.htm>.

9. Βέβαια η τέτοια περιγραφή συνιστά ευφημισμό μιας κατάστασης εκτεταμένης τρομοκρατίας και διώξεων. Θα μπορούσε να διατυπωθεί τουλάχιστον σαν μονόπλευρος εμφύλιος πόλεμος (ή σαν ένα συνεχές πραξικόπημα του Στάλιν, σύμφωνα με τον Μπεττελέμ).

10. Κάτι που κάνουν το ΚΚΕ, αλλά και για ευνόητους λόγους οι αστοί ιδεολόγοι.

11. Ή σύμφωνα με τον Μπουχάριν: «ο σοσιαλισμός σε μας δεν θα μπορέσει να πετύχει άνωθρη...για μεγάλο χρονικό διάστημα θα είναι καθυστερημένος, ιδιόμορφος, προκαθορισμένος από τον τύπο του καπιταλισμού που προηγήθηκε...» (1926, εισήγηση στην συνδιάσκεψη του Λένιν-γκραντ). Απλά α αναφέρουμε εδώ ότι και στην εποχή των αστικών επαναστάσεων έχουμε εντελώς πρώιμες προσπάθειες που δεν τελεσφόρησαν (Ιταλία 16ος αιώνας), πρώιμες που μισοτελεσφόρησαν (Αγγλία τον 17ο αιώνα), κλασσικές επαναστάσεις (στην Γαλλία από το 1789 μέχρι

τα μέσα του 18ου αιώνα), και μεταγενέστερες (σε μια σειρά χώρες, όπως στην Γερμανία και αλλού τον 19ο αιώνα).

12. Προς ένα νέο επιστημονικό κεκτημένο, ΔΙΑΠΛΟΥΣ, τεύχος 20.

13. Μια βασική παρανόηση του κλασσικού μαρξισμού, που πηγάζει από τον ίδιο τον Μαρξ. Στην βάση αυτής της παρανόησης θεωρούσαν υπερώριμο τον κομμουνισμό ακόμα και το 1848. Αργότερα διόρθωσαν αυτήν τους την αυταπάτη, όχι όμως πλήρως αλλά μερικά, αφού δεν έπαψαν να θεωρούν την μηχανική παραγωγή επαρκή υλική βάση του κομμουνισμού.

14. Για περισσότερα δες το εξαιρετικό βιβλίο του Π. Παυλίδη: «το φαινόμενο της γραφειοκρατίας στην ΕΣΣΔ», εκδόσεις Προσκήνιο, 2001.

15. Υπενθυμίζουμε ότι όλες οι αναφορές παραπέμπουν στα άρθρα του αφιερώματος του τεύχους 77.

16. Εφτά θέσεις για τις κοινωνίες του «υπαρκτού σοσιαλισμού», ΔΙΑΠΛΟΥΣ, τεύχος 9.

17. Ο Λένιν θεωρητικοποίησε αυτήν την αντίληψη λέγοντας ότι ποτέ στον καπιταλισμό δεν μπορεί να κερδηθεί η πλειοψηφία. Μετά από αυτό δεν είναι μακριά η θέση για ανάγκη δικτατορίας του κόμματος! (12ο συνέδριο, αν και ο Στάλιν αργότερα έγραψε ότι μπήκε από... αβλεψία).

18. Για περισσότερα δες Πατέλη: «αυτοματοποίηση της παραγωγής και χαρακτήρας της εργασίας», <http://www.geocities.com/ilhsgr/ilhsgr.htm>

19. Παραδοσιακή και σύγχρονη εργατική τάξη. Οι έννοιες χρησιμοποιούνται σε σχέση με την ένταξη στους αντίστοιχους κλάδους της οικονομίας, αλλά και άλλα χαρακτηριστικά, όπως τρόπος εργασίας, μορφωτικό επίπεδο κτλ. Η παραδοσιακή χάνει όλο και περισσότερο τον πρωτοπόρο επαναστατικό της ρόλο, που περνά σιγά-σιγά στην σύγχρονη μερίδα της. Έτσι οι οργανώσεις και τα κόμματα που εκφράζουν την παραδοσιακή μερίδα, παρουσιάζουν μια αμηχανία στρατηγικής και προγράμματος, και μια δυσκολία θεωρητικών επεξεργασιών.

20. Ακόμα και αν ήταν έτσι δεν πρέπει να εξηγηθεί γιατί κυριάρχησε ο οπορτουνισμός; Αυτό δεν είναι μια έμμεση ομολογία της σχετικής ανωριμότητας του κομμουνισμού τότε;

Τ. Ζερικό, Η αγορά των βοδιών, 1817.